

متن پرسش

باسمه تعالی. سلام علیکم. بنده در حال تدوین پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته معارف اسلامی و اقتصاد هستم. مدت ها بود که نقش سنن الهی در اقتصاد ذهنم را مشغول کرده بود. احساس میکنم که اگر دید مردم و جامعه به سنن الهی تغییر کند و البته عمیق تر و دقیق تر شود بسیاری از مشکلات اقتصادی و معیشتی مردم و جامعه- با فرض ثابت بودن سایر شرایط- بهتر خواهد شد. بعضی از رفتارهای اقتصادی صادر شده از مردم و جامعه اصلا ربطی به دولت و قانونگذار و... ندارد بلکه کاملا مشخص است که این رفتار نشأت گرفته از عدم درک صحیح از سنت های جاری در عالم است. در ضمن کتاب جایگاه رزق انسان در هستی شما را مطالعه کردم و خیلی استفاده کردم. لذا در ادامه طرح تفصیلی پایان نامه را می آورم. اگر زحمتی نیست و فرصت دارید خوشحال میشوم که پس از مطالعه بنده را از نظرات و ارجاعات ارزشمند خود بهره مند سازید. "عنوان پایان نامه: تحلیل مقایسه ای نقش سنن الهی بر رفتار اقتصادی انسان با مبانی قوانین طبیعی فیزیوکرات ها". طرح تفصیلی: رفتارشناسی انسان یکی از مهمترین مباحثی است که همیشه مورد توجه بوده است. ولی نکته مهمتر آن است که رفتارهای انسان ریشه در کجا دارند؟ چه مقدماتی باید طی شود تا رفتار و عملی از انسان صادر شود؟ حضرت امام خمینی در کتاب شریف چهل حدیث خود برای تحقق یک فعل یا رفتار ۴ مرحله مقدماتی را بیان می کنند که عبارتند از: تصور، تصدیق، اراده و رفع موانع. لذا می توان گفت که مفهوم های ذهنی، نقطه آغازین باورهایی هستند که سرچشمه شکل گیری رفتارهای انسان است. در صورتی که این مفهوم ها به صورتی دقیق تبیین شوند و در ساختاری سازگار، طراحی و ترسیم شوند، رفتارها و افعال با نظمی قابل پیش بینی و با سرعت های مناسب شکل می گیرند. رفتارهای اقتصادی نیز متأثر از مفهوم های ذهنی هستند. برخی از این مفهوم ها، اثر به سزایی بر انگیزه کار و کوشش فرد دارد. به اعتقاد ماکس وبر اهمیت این تأثیر به گونه ای است که می تواند زمینه های لازم برای شکل گیری یک نظام اقتصادی را فراهم کند. قرآن کریم در جایگاه هدایت بشریت می کوشد از راه تنظیم مفهوم های ذهنی، در گستره هدایت بشری نقش آفرین باشد. طرح بحث هایی درباره قانون هایی که در نظام های بشری باید مورد توجه قرار گیرد، به طور مسلم از موردهایی است که در هدایت بشری اثرگذار است. قرآن کریم از این قانون ها با واژه «سنن» یاد کرده و می کوشد با معرفی آنها نظم اجتماعی را برای انسان به ارمغان آورد. مفهوم سنن الهی یکی از مفهوم های قرآنی است که در فرهنگ اسلامی وارد شده و می تواند نقش مهمی در تحقق نظام اقتصاد اسلامی داشته باشد. سنت حاکی از یک امر مکرر و قاعده مندی است که می توان آن را پیش بینی کرد. منظور از سنت در این پایان نامه ضوابط

و قواعدی است که در افعال الهی وجود دارد. پرسش اصلی این است که آیا مفهوم سنن الهی بر رفتارهای اقتصادی مؤثر است؟ فرضیه ای که دنبال می شود این است که مفهوم سنن الهی در چارچوبی که در قرآن کریم مطرح شده است، باورهایی را در ذهن انسان پدید می آورد که نه تنها مانع رفتار انسان ها در جهت رشد اقتصادی و بهبود وضعیت معیشتی جامعه نیست، بلکه می تواند اثرهای مثبتی در این باره داشته باشد. بحث از سنن الهی بحث از موضوعی است که ریشه در اعتقادات و مبانی مسلمانان ها دارد ولی غفلت از این امر خطیر سبب شده است که رفتارهایی از جوامع مسلمان مشاهده کنیم که کاملا نشان دهنده این است که فهم صحیح و درستی از سنت های الهی موجود در جامعه بشری ندارند که علت این امر هم این است که یا اصلا وجود سنت های الهی مورد شک و تردید قرار گرفته است یا اعتقاد به این سنت ها وجود دارد ولی نسبت به آنها و نحوه حضور این سنن در جامعه غفلت صورت گرفته است و یا درک صحیح و عمیقی از سنن الهی و نقشی که در زندگی بشری ایفا می کنند وجود ندارد که به نظر می رسد علت اصلی این امر همان نظر سوم باشد. با مراجعه به آیات قرآن کریم متوجه می شویم که سنن الهی و قوانین تاریخی موجود در جوامع از سه ویژگی اصلی برخوردارند که عبارت اند از: عمومی بودن، صبغه ای الهی داشتن (سنت الله)، عدم منافات با اراده، اختیار و آزادی انسان. با استفاده از این سه ویژگی است که در می یابیم انسانها هرگز نمی توانند خود را خارج از حیطه ای سنت های الهی در نظر بگیرند. به عبارت دیگر بر اساس علم و حکمت بی نهایت حضرت حق سنن الهی در جوامع بشری جاری و ساری هستند، حال چه انسانها از این سنن اطلاع داشته باشند و چه نداشته باشند؛ چه خود را با این سنت های حقیقی وفق دهند و چه با آنها سر جنگ داشته باشند. تنها انسانهایی از این میدان سر بلند بیرون می آیند که خود را با این قوانین الهی تطبیق دهند چون حضرت حق در قرآن کریم می فرماید: و لن تجد لسنة الله تحویلا و لن تجد لسنة الله تبديلا. باید به این مطلب اذعان کرد که تا زمانی که رفتار و عمل انسان ها و جوامع اصلاح نشود و در مسیر اصلی خود که همان مسیر اسلام است- قرار نگیرد صحبت از تحقق نظام اقتصادی اسلام کمی بعید به نظر می رسد. لذا اهمیت موضوع مورد بررسی زمانی بیشتر مشخص می شود که متوجه شویم هر رفتار و عمل انسانها ریشه در مفهوم های ذهنی ای دارد که در درون آنها شکل گرفته است و اصلا تفاوت رفتارها (اعم از اقتصادی و ...) بین انسان اسلامی و انسان غربی ریشه در همین مفهوم های ذهنی دارد. یعنی هر کدام بر اساس نگرشی که به عالم دارند، عمل می کنند. حال قرآن کریم در صدد است که با بیان مفهوم سنن الهی، انسان را به سوی مسیری سوق دهد که تمام رفتارهای وی را تحت تاثیر نگرش توحیدی قرار دهد و همه چیز را در جنبه وجه الهی تفسیر و تبیین کند. بنابراین اگر انسان ها به این سنن لا یتغیر الهی توجه کنند و فهم عمیق و دقیقی از این سنن حاکم بر عالم داشته باشند، نه تنها قوانین حاکم بر جوامع بشری را سد راه خود نمی بینند بلکه متوجه می شوند که تنها در صورت هم آهنگی با این سنن و قوانین است که می توانند به بهترین نحو، زندگی دنیایی و اخروی خود را شکل دهند. در این پژوهش سعی شده است که با تبیین نظریات

فیزیوکرات ها درباره «نظام و قوانین طبیعی» - به عنوان محوری ترین موضوعی که می تواند ارتباط منطقی بین «مکتب دئیسم» و اصول نظام اقتصاد سرمایه داری را فراهم آورد- مبنا و تفکرات اقتصاد متعارف مشخص شود. آنگاه با تبیین نظر اسلام در مورد «سنن الهی» و مقایسه آن با نظریات فیزیوکرات ها به راحتی میتوانیم به تفاوت های عمده این دو نظریه احاطه پیدا کنیم و سپس رفتارهای نشأت گرفته از این نظریات را تحلیل کنیم. نظریاتی که یکی منجر به حاکمیت طبیعت و سلب اختیار از انسان می شود و دیگری با بیان همه جانبه مفهوم بی نظیر سنن الهی به نحوی رفتار انسان را تحت تاثیر قرار می دهد که نه تنها ذره ای به اختیار و آزادی وی خدشه وارد نمی شود بلکه از همین طریق سعی در تحقق نظام اقتصادی دارد فصل اول پایان نامه اختصاص به بیان مقدمه و کلیات بحث در مورد سنن الهی دارد. در فصل دوم، با مطالعه ادبیات اقتصاد متعارف به ویژه فیزیوکرات ها، گزینه هایی انتخاب می شود که بتوانند جایگاه سنن الهی و قانونمندی جامعه را بهتر معین کنند. «قانون های طبیعی» که توسط فیزیوکرات ها مطرح شد، بهترین گزینه برای این مهم هستند. بررسی ادبیات اقتصاد متعارف نشان می دهد که آموزه قانون های طبیعی در اقتصاد متعارف به گونه ای مطرح شده است که از مبانی فلسفی برخوردار بوده و نیز با مبانی خداشناسی و جهان شناسی نظام اقتصاد سرمایه داری سازگاری دارد. فصل سوم اختصاص به بررسی یکی از مفهوم های قرآنی، تحت عنوان «سنت های الهی» دارد. این بررسی نشان می دهد که چگونه قرآن کریم با تکیه بر مبانی خداشناسی و جهان شناسی خود، مفهوم سنن الهی و قانونمندی جامعه را مطرح کرده است. در ادامه علاوه بر اثبات قانونمندی جامعه و حرکت جوامع بر اساس سنن الهی با مطرح کردن اهمیت کشف سنن الهی در جامعه و تاریخ، بیان ویژگی های آنها و نقش علت فاعلی و غائی سنن الهی به دنبال تصحیح نگرش انسان ها و جوامع بشری به سنت های الهی هستیم. لذا در ادامه با تبیین سنتهایی نظیر رزق، طاعت (تعهد و تخصص)، ابتلا و امتحان، مهلت دادن، استدراج، برکات و ... دید جدیدی به مخاطب داده و این سنن را به گونه ای معرفی می کنیم که جایگاه آن در بین زندگی بشری معین شود. پیمودن این راه به ما یاری می رساند که با دید جدیدی به عالم دنیا بنگریم و همه چیز را در محدوده ی بندگی حضرت حق تحلیل کنیم تا دنیا و ما فیها، ما را از رسالت اصلی خود که همان بندگی و آبادی آخرت است، دور نکند. سپس در فصل چهارم با تحلیل مقایسه ای بین نظر اسلام که در مفهوم «سنن الهی» ظهور کرده است و نظر فیزیوکرات ها که همان مفهوم «قانون های طبیعی» است، می توان تفاوت های این دو را شناسایی کرد. این مقایسه به ما کمک شایانی میکند تا نه تنها از دید جبر تاریخی و سلطه طبیعت به عالم ننگریم بلکه برای اختیار و آزادی خود نقشی خطیر و بزرگ قائل باشیم؛ البته نقشی که خودش نیز یکی از سنن الهی است و در همان حیطه تعریف می شود. با تشکر فراوان از استاد گرانقدر

متن پاسخ

باسمه تعالی: سلام علیکم: بسیار نگاه ارزشمندی را ارائه می دهید امیدوارم به خوبی از عهده ی آن برآیید

که چگونه انسان‌ها در دل سنت‌های ثابت الهی می‌توانند خود را و جامعه‌ی خود را بی‌روانند بدون آن‌که فکر کنند می‌توانند در مقابل سنن الهی بایستند. امیدوارم کاربران محترم با مطالعه‌ی نوشته‌ی شما نکات خوبی را به‌دست آورند و از این جهت فکر تفکر در حادثه‌ها را پیدا کنند. موفق باشید